

СЕЛИЩЕ СВЯТОШИН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (методична розробка уроку з історії України з теми «Наш край у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття» для 9 класу)

Мета та завдання. Схарактеризувати дачне селище Святошин (передмістя Києва), яке виникло у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Виокремити роль замських дач киян у формуванні та розвитку соціокультурного простору дачного селища, вплив процесів модернізації на стан повсякденного життя замської околиці Києва; розпізнати й описати збережені пам'ятки архітектури у регіоні; виокремити роль сприятливого природного середовища на розвиток інфраструктури селища, на транспортне сполучення з Києвом, іншими населеними пунктами України; збір та систематизація інформації на основі вивчення місцевості, фондів музею історії Святошинського району міста Києва, місцевих краєзнавчих та історичних досліджень; розвиток пізнавальних інтересів учнів, ключових та предметних компетентностей учнів на засадах змісту святошинознавства; національно-патріотичне виховання здобувачів освіти; розвиток культурно-мовних та морально-громадянських цінностей, ціннісно-сміслових орієнтацій та критичного мислення учнів.

Очікувані результати. У результаті навчально-практичної діяльності учні:

- повинні знати основні віхи становлення та розвитку дачного селища Святошин (нашого краю) та вплив процесів модернізації на повсякденне життя мешканців краю;
- розвивають ключові та предметні компетентності; добирають історичний матеріал із різних джерел для характеристики Святошина на рубежі ХІХ – ХХ століть; розвивають критичне мислення щодо стану збереження пам'яток місцевого значення у Києві;
- розуміють вплив транспортного сполучення з Києвом на розвиток курортної інфраструктури дачного селища Святошин;
- визначають роль киевознавців, святошинознавців у дослідженні історії краю;
- уміють скласти картосхему Святошина – замської околиці Києва; розпізнають та вміють описати збережені пам'ятки історії, архітектури, побудовані у Святошині на рубежі ХІХ – ХХ століть;
- обґрунтовують судження про визначальну роль природного, історико-культурного ареалу Святошина у збереженні історичного, природного ландшафту в умовах інтенсивної сучасної забудови у Святошинському районі міста Києва;
- вміють підготувати відеопрезентацію власних проєктів дослідження Святошина. скласти хронологічну таблицю подій краю.

Поняття: киевознавство, святошинознавство, історія повсякденності; Святошин – замське дачне селище; київський трамвай, залізниця; Святошинська церква Святого Миколая; Святошинське товариство благоустрою (1896 р.); Брест-Литовське (Житомирське) шосе; кінотеатр І. Штейна; приватне комерційне училище Доменської; станція «Святошин» Києво-Ковельської залізниці; будівництво АТ «Фільверт і Дедін», 2-ї фабрики сіялок у Святошині.

Обладнання уроку

1. Тематична книжкова виставка «Святошин – околиця Києва у дослідженнях краєзнавців».
2. Картосхема «Дачне селище Святошин на рубежі ХІХ – початку ХХ століття».
3. Хронологічна таблиця «Історія забудови дачного селища Святошин».

4. Фотовиставка «Заміські дачі киян у Святошині – пам'ятки історії та архітектури: минуле та сучасне».

Тип уроку: захист міні-проектів досліджень здобувачів освіти (2 години).

Вивчення нового матеріалу

План

1. Заснування дачного селища Святошин у приміській смузі Києва (1895 р.). Природний ареал місцевості.

2. Початок господарського освоєння Святошинського лісу. Дачні ділянки селища.

3. Святошинське дачі. Товариство благоустрою Святошина.

4. Повсякденне буття святошинців. Транспорт у житті мешканців селища (електричний трамвай; станція «Святошин» Києво-Ковельської залізниці; Брест-Литовське (Житомирське) шосе.

5. Дозвілля святошинців. Культурні осередки на початку ХХ століття.

Організація освітнього процесу.

Вчитель історії під час вивчення теми розділу 7 «Повсякденне життя та культура України в середині ХІХ – на початку ХХ століття» в курсі історії України виокремлює випереджаючі завдання для виконання учнями конкретних практичних і творчих робіт у ході підготовчого етапу до засвоєння теми «Селище Святошин у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття»:

1. Ознайомтеся з історико-краєзнавчими публікаціями киевознавців із тематики заснування та розбудови дачного селища Святошин, що виникло наприкінці ХІХ століття.

2. Ознайомтеся з фондами Музею історії Святошинського району міста Києва. Проведіть зустріч з його керівником С.М. Вакулишиним – відомим киевознавцем.

3. Дослідіть природно-ландшафтний ареал та пам'ятки історико-архітектурної спадщини у мікрорайоні «Святошин» Святошинського району міста Київ, які відносяться до другої половини ХІХ – початку ХХ століття та підготуйте відеопрезентації пам'ятних місць.

4. Складіть картосхему вулиць та об'єктів повсякденності, архітектури, культурного дозвілля святошинців.

5. Складіть хронологічний довідник подій навколо дачного селища Святошин у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

6. Підготуйте міні-доповіді про перших та сучасних дослідників нашого краю.

Під час уроку учні захищають зміст власних проектів, розроблених у формі відео презентацій під час виконання випереджаючих практичних та творчих робіт згідно визначеної тематики.

Розглядаються по чергово питання нової теми.

Під час захисту проектів «Заснування дачного селища Святошин у приміській смузі Києва. Природний ареал місцевості» учні виокремлюють топонім «Святошин», «Святошинські стави», «Скарбовий ліс», «Селище», демонструють відео презентації про перші писемні згадки про Святошин, про Миколу Святошу – чернігівського князя Святослава (у постригу Микола, прозваний «Святоша»), святого угодника Печерського, який жив у ХІІ ст., заснував Микільсько-Шпитальний монастир. В Іпатіївському літописі є запис «на святошиному місці» [10, с. 65]. Поселення Святошин було знищено монгол о-татами (1240 р.), але назва збереглася та закріпилася за назвою місцевості – «Святошинська земля на р. Сирці» [10, с. 65-671]. Вперше Святошин згадується в польських документах 1619 р. Виникло як дачне селище на західній околиці Києва у 1895 р., розплановане на місцевості Святошинського лісу [5, с. 161] на 10-й – 12-й верстах Житомирського (Брест-Литовського) шосе.

Господарське освоєння Святошинського лісництва почалося з середини 80-х років XIX століття. У київській міській смузі дачне селище Святошин з 1923 р. У 1931-1937 рр. та в 1944-1965 рр. – у складі Жовтневого району міста Києва. В 1973-2001 рр. – Ленінградський район столиці України. Нині, з 2001 р. – мікрорайон у складі Святошинського району міста Києва [4, с. 57].

У ході розгляду питання 2 «Початок господарського освоєння святошинського лісу. Дачні ділянки селища» учні виокремлюють роль географічної близькості святошинського лісу до відкритої в 1902 році Києво-Ковельської залізниці, проходження з 1856 року через місцевість Святошин Житомирського (Брест-Литовського) шосе на західні рубежі Російської імперії; гужовий рух з Києва новозбудованим Берестейським шосе. 1895 р. – розпланування дачного селища Святошин [3, с. 129]. Близькість місцевості до Микільської Борщагівки, якій з 1782 року надано статус київського передмістя, наявність церковних земельних ділянок Біличів (дотичні до Святошина), виникнення поблизу хутора Галаган, використання у 30-х роках XIX століття дачі Київської духовної академії; обстеження краю військовим відомством на берегах річки Борщагівки (1842 р.). Прокладення у 1898 р. до святошинських дач міської залізниці (конки) [1]. Будівництво двох заводів австро-угорського (чеського) капіталу: Фільверта і Дедіната Неєдлого й Унгерна (за радянських часів стали основами заводів «Червоний екскаватор» (АТЕК) та верстатобудівного [6, с. 73-73]. У районі Святошинського летовища (Сирець), що мало військове значення, у 1913 році пілот П. Нестеров здійснив «мертву петлю» [4, с. 25].

У ході розгляду питання 3 «Святошинський дачі. Товариство благоустрою Святошина» учні захищають підготовлені відеопроєкти про дачі – об'єкти історико- культурної спадщини місцевого значення.

Дачні будинки у Святошині будували елітні кияни, київські урядовці різних рангів та представники інтелігенції. Ці дачі стали архітектурними прикрасами дачного селища. З 500 святошинських дач до нашого часу збереглося декілька. За радянської доби були зруйновані дві культові споруди – дерев'яна церква Святого Миколая (Святоши) 1907 року забудови та церква Святого Василя XIX століття.

Учні відповідають на питання:

1. Що таке історико-культурна спадщина? Її зміст. Яка класифікація об'єктів культурної спадщини?
2. Які принципи збереження пам'яток історико-культурної спадщини?
3. Чи збережені донині Святошинський дачі кінця XIX – початку XX століття? Які пам'ятки зруйновані, чому?
4. Яку роль повинна відігравати громадськість у збереженні пам'яток архітектури місцевого значення?
5. Дайте критичну оцінку сучасному станові бувших святошинських дач.

Учні демонструють розроблену картосхему «Дачне селище Святошин на рубежі XIX – на початку XX століття».

Здобувачі освіти захищають відеопроєкти «Транспорт у житті мешканців Святошина», «Дозвілля святошинців. Культурні осередки на початку XX століття». У презентаціях представлені документи фондів Музею історії Святошинського району міста Києва, матеріали інтерв'ю з киевознавцем С.М. Вакулишиним. Збережені історико-культурні будівлі бывшего дачного селища Святошин кінця XIX – початку XX століття як архітектурні, історичні, містобудівні пам'ятки занесені до Каталога-довідника пам'яток історії та культури України в місті Києві та знаходяться під охороною. До них належать: 1. Дача початку XX століття (архітектурна, історична пам'ятка) по вулиці Івана Крамського, буд. № 10. Стиль модерн. У 1944-1945 роках у будинку містилася школа Українського штабу партизанського руху.

2. Садиба І.К. Бахарєва, кїнець XIX – початку XX ст.(архітектурна пам'ятка) по вулиці Львівській, буд. №3. Дачний будинок (архітектори: О. Кривошеєв, О. Хойнацький) у формах модерну. Трицегляні будівлі.

3. Садиба, кїнець XIX – початку XX ст. (архітектурна пам'ятка) по вулиці Львівській, буд. № 15. Дачний будинок у формах еклектики. Огорожа з брамою, початок XX ст.

4. Дача 1905-1907 років родини фотографа В. Гуджона (архітектурна пам'ятка) по вулиці Львівській буд. №18. Типова дачна будівля у стилі так званого «київського ренесансу».

5. Дача початку XX столїття (архітектурна пам'ятка) по вулиці Львівській, буд. № 34. Типова дачна будівля.

6. Дача 1905-1908 років (архітектурна, історична пам'ятка) по вулиці Львівській буд. №80 у стилі еклектики. У 1905-1907 роках дачу орендував мїський голова Києва І. Дьяков.

7. Садиба кінця XIX – початку XX столїття (архітектурна пам'ятка) по проспекту Перемоги, буд. №130 – вулиця Краснова, буд. №3. Дачний будинок у стилі еклектики. Флігель. Цегляний стиль. Парк.

8. Залїзнична станція «Святошин» 1901 року (архітектурна пам'ятка) по вулиці Святошинській, буд. №15-а. Архітектори: О. Кривошеєв, О. Хойнацький. У стилі еклектики [9, с. 185-186].

Вчитель підводить підсумки уроку, присвяченого 125-рїччю з дня планування, заснування дачного селища Святошин на околиці Києва, наголошуючи на важливості методології повсякденності під час вивчення означеної теми уроку, ролі активної громадянської позиції молодого покоління як носіїв українських культурно-мовних та морально-громадянських цїнностей особистості у збереженні історико-культурного, архітектурного, природного ареалу у період урбанізації, сучасний тотальної забудови у мїсті Києві.

Список використаних джерел

1. Бейкул С., Братський К. Київський трамвай. До 100-рїччя з дня пуску в експлуатацію. Київ. 1997.
2. Вакулишин С. (Не) Мій Київ: Збірка статей з концептуального кїєвознавства. Київ: Світ Успїху, 2014. 208 с.
3. Вакулишин С. Околиці Києва: Докум.-публіцист, збірка. Київ: Географїка, 2009. 152 с.
4. Вакулишин С. Святошинський район столиці: Посїбник з мїсцевої історії. Київ, 2004. 95 с.
5. Вакулишин С. Топонїмія Києва XX ст. Київ: Центр ДЗК, 2014. 260 с.
6. Гирич І. Околиці історичного Києва. Київ: Либїдь, 2017. 80 с. (Серія «Твій Київ»).
7. Київ. Історичний огляд (карти, ілюстрації, документи). Під ред. Л.В. Кудрицького. Київ: Голов, ред. УРЕ, 1982. 232 с.
8. Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у вітчизняній та зарубїжній науці. *Український історичний журнал*. 2007. №1. С. 174-184.
9. Пам'ятки історії та культури України: Каталог-довїдник. Зошит 2: Каталог- довїдник пам'яток історії та культури України: м. Київ. Київ, 2010. 277 с.
10. Про землю і про людей святошинських: Колективне дослідження (Автор ідеї та керївник проекту В. Мазєпа). Київ, 2008. 484 с.
11. Спільна історія. Дїалог культур: навч. посїбник. Львів: ЗУКЦ, 2013. 256 с.
12. Тисяча років історії Ленїнградського району м. Києва: Метод, вид. Уклад. С. Вакулишин. Київ: Український Центр духовної культури, 1998. 48 с.
13. Удод О.А. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства. *Історія в школах України*. 2005. №4. С.40-45.